

32 Technicus
op een
cruiseschip

36 Theaters
bouwen in
Taiwan

40 Licht-
ontwerper in
New York

43 Overzeese
eigenaardig-
heden

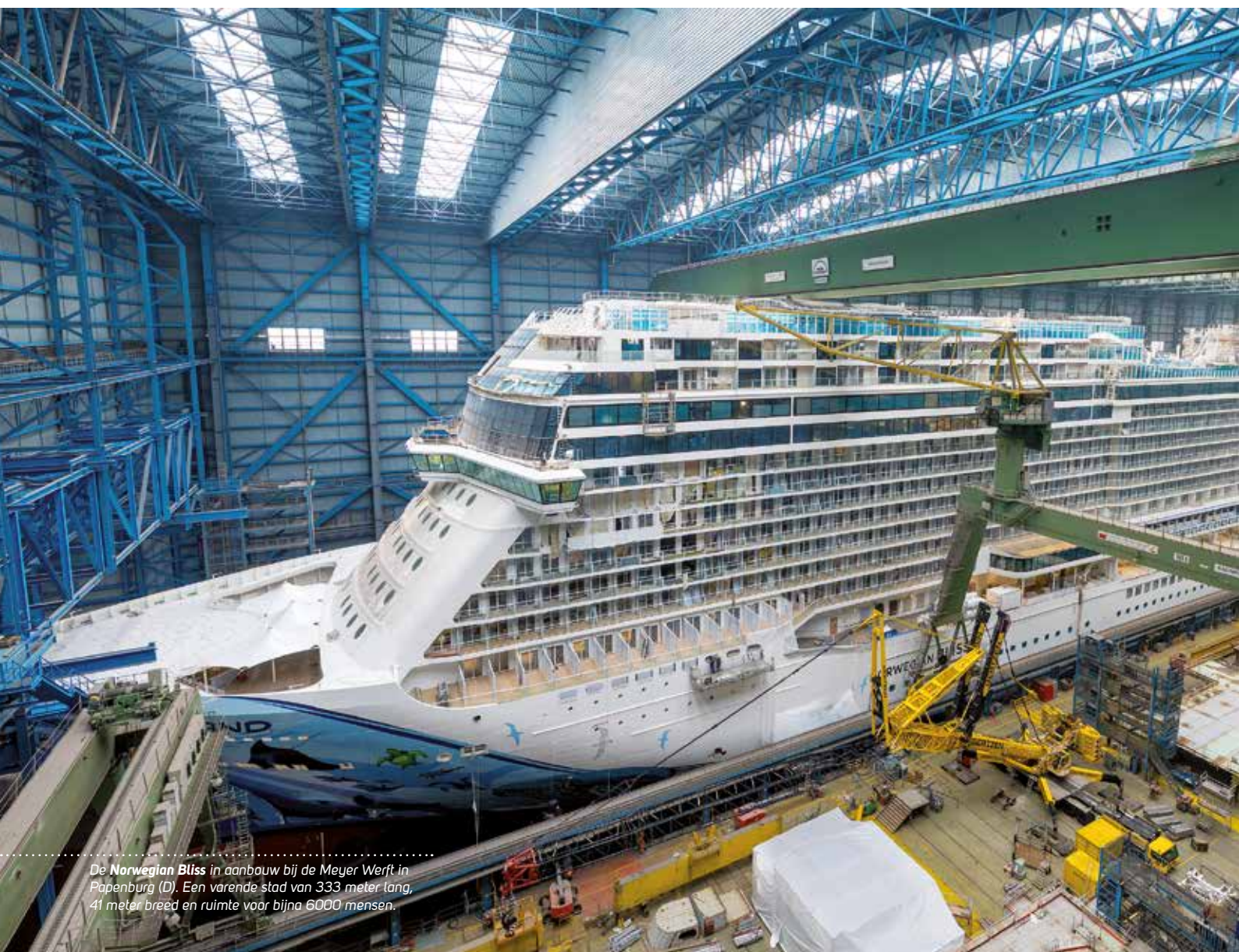
DOSSIER

OVERZEE

OP ZEE BLOEIT HET ENTERTAINMENT

De wereld rond op het zijtoneel

Een baan op een cruiseschip is de ultieme vorm van werken als reizend technicus. Alexandra Jansen vaart sinds haar afstuderen de wereld rond. Via het Panamakanaal op weg naar Alaska vindt ze tijd om te vertellen over het leven als *stage tech* op de Norwegian Bliss. | TEKST: COEN JONGSMA |

De Norwegian Bliss in aanbouw bij de Meyer Werft in Papenburg (D). Een varende stad van 333 meter lang, 41 meter breed en ruimte voor bijna 6000 mensen.

Alles aan boord is spiksplinternieuw. Op 19 april werd de Norwegian Bliss in Eemshaven door de Duitse bouwer overgedragen aan de Norwegian Cruise Line (NCL). Daarna begon het aan de maidentrip, of zoals de rederij het noemt, de *inauguration tour*. Via Southampton, New York en Miami, door het Panamakanaal naar Los Angeles, tot aan Seattle, de thuishaven. Daar werd het schip gedoopt, om de volgende dag te beginnen aan de eerste zevendaagse cruise naar Alaska.

Voor Alexandra Jansen begon deze tour ook in het Groningse Eemshaven. Terwijl het schip daar werd afgebouwd en getest repeteerde zij er met de technische crew aan de twee

De Bliss aan de kade in Miami tijdens de Inauguration tour. In de havens hebben de technici tijd om de stad in te gaan.

“Je stapt van de boot, loopt 15 minuten rechtdoor en staat op Times Square”

Theatertechnisch werk op een cruiseschip

Op de Norwegian Bliss wordt gewerkt met nagelnieuwe state-of-the-art-apparatuur. De installaties zijn aangepast aan de eisen van de zee. Als het heel bar en boos is bestaat die aanpassing uit het weglaten van de bewegende elementen. Jansen: “We doen dan een *no-automation-show*, of een *show met limited automation*.” Trekken zijn vaak aan de zijkant voorzien van geleiders, zogenaamde guards, die de trek geleiden en ervoor zorgen dat deze ook bij deining op z'n plek blijft. Trillingen van het schip en de vaak onstabiele stroomvoorziening veroorzaken veel storingen en op buitenpodia staan de spullen ook bloot aan vocht en zout. Onderhoud en reparatie vormen een belangrijk onderdeel van de werkzaamheden. In het algemeen kennen de shows op cruiseschepen een hoge graad van automatise-

ring. Ze spelen regelmatig vijf jaar of langer, de technici en cast wisselen met regelmaat. In de cruisewereld is het van groot belang dat de kwaliteit constant is. De passagiers schrijven graag recensies en zijn van het veeleisende soort. En net zoals je bij een defecte lamp niet even naar de verhuurder kunt rijden, zijn ook leden van de cast op zee niet makkelijk vervangbaar. Het is daarom gebruikelijk dat van alle rollen met tekst een back-up opname beschikbaar is, de zogenaamde *sick track*. Zo kan bij ziekte een playbackende danser de rol van de zanger overnemen.

Solliciteren

Technici die op fora informeren of het wel of niet leuk is wordt door ervaren cruisers aangeraden om het een keer een half jaar te proberen. Een beginneling krijgt nooit de meest aantrekkelijke positie

op het modernste schip. Maar na dat half jaar weet je of het je ligt en kun je een berede-nerde keuze maken en kijken of je een betere plek kunt veroveren. Op veel schepen is het mogelijk je *on board* bij te scholen tot een specialisme of een hogere functie. De technici op het schip hebben het voorrecht dat ze in de havens waar ze zijn aangemeerd de stad en het land kunnen bezoeken omdat er dan geen voorstellingen spelen. De werkomstandigheden en beloningen variëren sterk per rederij, en zelfs per schip

van een rederij. Bij de ene rederij krijg je een eigen hut, bij de ander deel je hem met een mede-crewlid. De salarissen liggen lager dan aan de wal, maar daar staat tegenover dat onderdak en eten geregeld zijn en er weinig mogelijkheden zijn om geld uit te geven. Wie wil werken kan rechtstreeks solliciteren bij de maatschappijen of bij verschillende agentschappen. Het is bij sollicitaties vaak van doorslaggevend belang dat je de specifieke consoles, mengtafels en de apparatuur op het schip goed kent.

Het Bliss Theater heeft 858 stoelen. Boven het toneel van 15,5 bij 8 meter hangen zeven decortrekken en twee lichttrekken. Overdag bingo en lezingen, 's avonds zijn er twee voorstellingen.

Na zes maanden wordt de cast vervangen door een nieuwe. Voordat de verse cast op het schip komt hebben de leden zes weken gerepeteerd in de NCL studio's in Miami.

voorstellingen die op dit schip geprogrammeerd staan. Ze werkt al bijna drie jaar op cruiseschepen. “Mijn contracten zijn altijd zes maanden lang”, vertelt ze. “In die zes maanden kan het zijn dat het contract wordt verlengd of dat ik het op een ander schip afmaak. Daarna heb ik ongeveer zes weken vakantie.”

Aan boord worden volwassen Broadwayshows opgevoerd die zowel technisch als artistiek van hoge kwaliteit zijn

De Norwegian Bliss is zelfs voor een cruiseschip aan de grote kant, een varende stad van 333 meter lang en 41 meter breed. De bouwer vat de omvang samen met de melding op zijn website dat er 300 ton aan verf is gebruikt en 2200 kilometer aan bekabeling. De stalen romp biedt ruimte aan 4000 passagiers en 1700 bemanningsleden. Voor de gasten zijn er 18 restaurants en 22

bars en clubs. Het speciale dingetje van de Norwegian Bliss is de kartbaan op het achttiende en negentiende dek. Het schip vaart onder de vlag van de Bahama's en is speciaal gebouwd voor het varen in en om Alaska. In het winterseizoen gaat het schip cruisen in de Caraïben.

Na haar afstuderen in 2015 aan de opleiding Techniek en Theater in Amsterdam reageerde Jansen op een vacature voor een *Stage Tech* bij de Noorse cruisemaatschappij. In september werd ze aangenomen en in november zat ze in het vliegtuig naar New York voor haar eerste cruise op de *Norwegian Breakaway*. Inmiddels heeft ze op zes verschillende schepen gevaren. En

het bevalt haar goed. “In anderhalf jaar tijd ben ik voor mijn werk bijna de hele wereld rond geweest. Met uitzondering van Australië en Nieuw Zeeland heb ik ieder continent bezocht en overal cultuur gesnoven. Ik ben in één contract in Brazilië geweest en naar China en Japan aan de andere kant van de wereld. Nu verheug ik me enorm op de reis naar Alaska. Ik werk in het vak waarvoor ik heb gestudeerd, én ik kan de toerist uithangen op plaatsen die mensen meestal maar een keer in hun leven zien. Ik kom graag in de havens waar we vaak aanleggen: de haven van Miami is mooi, die van Barcelona lekker dicht bij het centrum van de stad, net als de haven van New York: je stapt van de boot, loopt 15 minuten rechtdoor en staat op Times Square.”

IJsdansshows

Als de theatersector ergens bloeit, dan is het op zee. De concurrentie

tussen de maatschappijen wordt deels uitgevochten met de kwaliteit van de shows en de attracties op de schepen. Cruiseschepen vormen daardoor een vruchtbare bodem voor diverse vormen van entertainment. In de theaters, met vaak een capaciteit van meer dan 1000 stoelen, worden volwassen Broadwayshows opgevoerd, die zowel technisch als artistiek van hoge kwaliteit zijn. Buiten dit reguliere theateraanbod steken de maatschappijen elkaar ook de loef af met spektakels die je als laatste op zee zou verwachten, zoals ijsdansshows en *open air aquashows* met veel acrobatiek.

Lounge techs

Aan boord van de Norwegian Bliss maakt Jansen deel uit van een veertienkoppige technische ploeg die onder andere bestaat uit een trekkenwandoperator, een eerste en een tweede geluidstechnicus, een belichter, twee stage techs en een aantal lounge techs. Lounge techs zijn allround technici die her en der op het schip techniek verzorgen bij musici en artiesten in de café's, clubs en restaurants. De technici komen uit veel verschillende landen. Verplichte voertaal aan boord is Engels.

In de grote zaal, het Bliss theater met 858 stoelen, staan twee shows: *Jersey Boys*, een gelicenseerde Broadwaymusical over het leven van de Four Tops en *Havana*, een nieuwe show gemaakt voor NCL. "Beide shows hebben hun eigen cast", vertelt Jansen. "Na zes maanden wordt de cast vervangen door een nieuwe. Cast 2.0. noemen we die."

Voordat de verse cast op het schip komt hebben de leden zes weken gerepeteerd in de NCL studio's in Miami.

Als *stage technician* is Jansen verantwoordelijk voor het basisonderhoud, de reparatie en de bediening van de techniek in het theater, inclusief timmer- en schilderwerk, het schoonhouden van de apparatuur en vervanging van lampen. Voor kleinere shows bedienen wij bijvoorbeeld de trekkenwand voor een doekje of het projectiescherm. Tijdens de grote shows volgt ze een *backstage track*, voornamelijk op het zijtoneel. Dat is een vaste opeenvolging van rekwisieten klaarzetten, helpen met verkleedingen en changementen. "En ondertussen altijd alert zijn om ergens in te springen als er iets misgaat."

Douche delen

Tegenover de zonnige kanten van het leven op een cruiseschip staan ook de ontberingen van het leven op zee. Jansen heeft op elk schip waarmee ze voer wel een storm meegemaakt. "Gelukkig word ik niet snel zeeziek, maar als er een echte storm is zie je iedereen langzaam groen worden. Ik word er altijd heel moe van en wil dan alleen maar slapen." De werkdagen zijn lang, de privacy is beperkt en tegen de werkelijkheid dat je dagenlang niet van boord kunt moet je opgewassen zijn. Jansen heeft een eigen hut. Dat is een luxe die lang niet alle rederijen aan het personeel bieden. "Het is een hele kleine hut hoor, maar meer heb je ook niet nodig. Ik slaap in een zogenaamde *Jack & Jill cabin*, twee hutten die douche en toilet delen." <<

Een gemiddelde zevendaagse werkweek van Alexandra Jansen

- De eerste dag is vaak rustig in het theater. Tot de wettelijk voorgeschreven passagiers-drill spelen er geen voorstellingen. De eerste show op de eerste dag heet de *Welcome Aboard Show* (WABS), op de nieuwe schepen *First Night*. Dat is een korte show waarin te zien is wat voor entertainment het schip tijdens de cruise te bieden heeft. De twee productieshows hebben een kleine bumper in de WABS en vaak is er een kort optreden van een goochelaar. Na deze show, die vaak twee keer wordt opgevoerd, is de eerste set-change.
- Op de tweede dag speelt altijd een van de grote shows. Dit is meestal een zeedag. Belangrijk voor de business; eenmaal in de internationale wateren gaan de belastingvrije winkels open. Op de zeedagen zijn er vaak meerdere bingosessies, een aantal daarvan zijn in het theater. De technische crew assisteert dan met het opzetten van de bingo. Ook zijn er vaak lezingen in het theater. De techniek verzorgt daarvoor licht, geluid en projectie. In de middag is er meestal ook een *tech run* voor de eerste productieshow van de cruise, voornamelijk om te checken of alles werkt. Vervolgens zijn er 's avonds twee voorstellingen. Beide productieshows spelen altijd twee keer per dag.
- Op de derde dag speelt de eerste productieshow nog steeds. Na afloop is er wederom een set-change. Meestal weer naar een leeg toneel.
- Dag vier heeft een *guest-entertainershow*. In de praktijk vaak een comedyshow, een goochelaar of een hypnotiseur. Niet alle backstage technici worden hier voor opgeroepen. Dit zijn kleinere shows die met minder technici uit de voeten kunnen. Na de show een set-change, naar het decor van de tweede productieshow.
- Dag vijf heeft ook weer een *tech run*. Overdag nog een extra repetitie, een bingosessie of een presentatie in de ochtend of middag en in de avond weer twee keer een show.
- Op de zesde dag speelt de productieshow twee keer, met na afloop een ombouw.
- Op de zevende en laatste dag staat de *Farewellshow* in het theater. Met meestal een band of zanger die als *guest-entertainer* optreedt.

Een van de grote shows is *Jersey Boys*, een gelicenseerde Broadwaymusical over het leven van de Four Tops.

GROTE AMBITIES IN BEVINGSBESTENDIG CULTUURSCHIP

Topniveau in Taiwan

Friso van der Steen en Louis Janssen werkten 12 jaar samen aan het National Kaohsiung Center for the Arts in Taiwan, het grootste theatergebouw ter wereld. "Daar komt toneeltechniek bij kijken die wij in Nederland helemaal niet kennen." | TEKST: REBECCA VAN VUURE |

Op 10 oktober, de nationale dag van Taiwan, gaan de deuren van het grootste theatergebouw ter wereld open voor het publiek. Dit gebouw staat in een park van 64 hectare op een voormalig militair terrein, in de stad Kaohsiung. Friso van der Steen, technisch directeur van Mecanoo architecten bv en Louis Janssen van Theateradvies bv werkten twaalf jaar lang samen aan dit megaproject. Taiwan is een klein maar hoogontwikkeld land. Het telt iets meer inwoners dan Nederland, qua oppervlakte is het wat kleiner. Lange tijd ging er veel geld naar defensie, sinds een jaar of tien wordt er nadrukkelijk in cultuur geïnvesteerd. Kaohsiung is de tweede stad van het land en heeft wel wat van Rotterdam. Ooit was het de vierde grote havenstad ter wereld. De bewoners zijn aanpakkers, in cultuur bleef de stad achter. Daar wilde de regering wel wat aan doen.

In 2006 schreef het Ministerie van Cultuur in Taiwan een prijsvraag uit voor het ontwerpen van een gebouw

waarin vier verschillende theaters zijn opgenomen: een *lyric theatre* voor opera, een *recital hall* voor kamermuziek, een *playhouse* voor toneel en Chinese opera en een *concert hall*. Uit de pool geïnteresseerden werden zes teams geselecteerd om mee te dingen naar de opdracht voor dit project: onder meer Zaha Hadid en het Nederlandse Mecanoo. Het Delftse bureau won het recht om als eerste met het Ministerie van Cultuur te onderhandelen over het contract. Van der Steen: "Die onderhandelingen duurden negen maanden, maar veel bewegingsruimte was er niet. Het kwam erop neer dat we moesten tekenen voor wat er in de oorspronkelijke opdracht stond."

Mecanoo vormde een team met Theateradvies, akoesticus Albert Xu uit Parijs, een architect, constructeur, en verschillende elektra- en werktuigbouwkundige specialisten uit Taiwan.

Van der Steen: "In de eerste ontwerpfase is het van belang dat de ruimtereservering goed is, zeker bij zo'n

FOTO: CHRISTIAN RICHTERS

megaproject. Ons ontwerp was qua maatvoering en ruimtegebruik betrekkelijk realistisch. Want of het nou een orkestbak, een zijtoneel, of de hoogte van de toneeltoren betreft, niets is duurder dan later ergens op terug komen en aanpassen.”

Functioneel boos

Janssen en Van der Steen werkten samen met een door het Ministerie van Cultuur opgerichte *Preparatory Office* dat als taak had het gebouw te realiseren. “De mensen van dat kantoor zagen het project meer als een verplichting dan als iets van henzelf”, vertelt Van der Steen. “Bij hen stond het tijdschema, het budget en de strikte naleving van het contract bovenaan

de prioriteitenlijst. Terwijl wij eigenlijk altijd over kwaliteit spraken.” Janssen: “We hadden pittige discussies met lokale specialisten op het gebied van brandveiligheid, ik ben wel eens functioneel boos geworden. Als we hun eisen gevolgd hadden, hadden de rijen stoelen 130 centimeter van elkaar gestaan. Dat is de dood voor een theater.” De stoelen staan nu gemiddeld 95 centimeter van elkaar.

de podia te krijgen. Van der Steen: “Taiwan is een eiland, gezelschappen uit het buitenland gaan eerder naar China, Japan en Hongkong. Deze nieuwe zalen zijn van wereldniveau en ze hebben nu dus het grootste theater van de wereld. Daar spreekt een enorme ambitie uit.” En bij die topbepelers hoort ook een flink publiek. Is dat er wel? Van der Steen: “Het kan best een paar jaar

“Toen we de zalen goed op hun plek hadden, konden we, net als bij een auto, de buitenkant gaan shapen”

De bouwregelgeving in Taiwan is niet op dit soort gebouwen ingericht. Wat niet in een bouwbesluit staat, kan vrij worden geïnterpreteerd. Van der Steen: “Daardoor ben je dus afhankelijk van individuele mensen, die vanuit hun eigen expertise richtlijnen bedenken.” Inmiddels heeft het *Operational Office* de leiding overgenomen, de mensen die het theater gaan runnen. “Dat zijn theatermensen, die hebben een ruimere blik. Met hen kunnen we over kwaliteit, gevoel en dat soort dingen, spreken.”

Enorme ambitie

Met de aanstaande oplevering dient zich ook de uitdaging aan om nationale-, plaatselijke- én topbepelers uit de hele wereld op

duren voordat het echt gaat lopen. Er wordt nu gemikt op 100 tot 200 voorstellingen per zaal per jaar.” En, behalve bespelers en publiek, zijn er ook grote hoeveelheden technici nodig om het gebouw te laten functioneren. Omdat er ondertussen in andere steden ook serieuze theaters zijn neergezet ligt er ook op dit vlak een forse uitdaging. Mede hierom is Janssen gevraagd om nog een jaar aan te blijven als adviseur voor het opzetten van de organisatie.

Ongepland cadeau

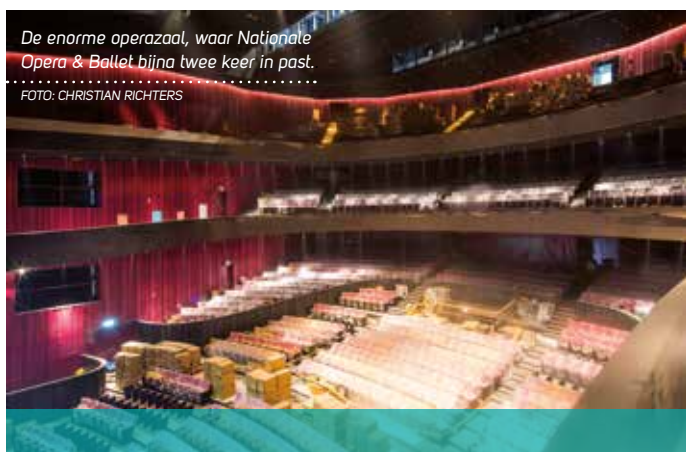
De vier zalen staan ‘vrij’ in de ruimte onder het dak. Alle voorzieningen die de zalen delen, de kassa’s, foyers, toiletten, en de laad- en los zijn in de lage en de hoge niveaus

De ‘huid’ van de Banyan Plaza, de overdekte buitenruimte, is van scheepsstaal gemaakt.

FOTO: CHRISTIAN RICHTERS

7470 zitplaatsen onder een dak

•Opera House - 2.250 zitplaatsen

Zaal voor grote opera's en musicals; het hoofdtoneel meet 32 x 20m met daarin 5 dubbeldeks toneelliften van 16 x 3m met een bereik van -14 tot +5m. Het toneelhuis heeft 3 personenliften, 15 stage wagons van 16 x 3m, een draaischijf van 14m, zijtonelen van 18 x 20m elk, achtertoneel van 25 x 16m, ondertoneel 18 x 20m, orkestbak. De toneeltoren is 30m hoog, de toneelhijsinstallatie heeft ca 80 trekken, 12 punttrekken, 16 kettingtakels en 12 verstelbare lichtladders.

•Concert Hall - 2.000 zitplaatsen

Concertzaal voor akoestische symfonieorkesten; het toneel is 18 x 14m en heeft 15 orkestheffers, een beweegbare klankkaatser van 25 ton, 24 kettingtakels, 9 plafondluiken met daarachter lichtopeningen voor ca 90 spots. De zaal heeft een Klais concertorgel met ca 9.100 pijpen.

•Playhouse - 1.250 zitplaatsen

Theaterzaal voor lijsttoneel en thrust theater; het hoofdtoneel van 30 x 18m heeft een traproom van 12 x 12m, een thrust toneel van 15 x 8m, zijtonelen van elk 9 x 18m, een achtertoneel van 24 x 9m, een orkestbak voor westerse muziek en één voor Chinese opera. De toneeltoren is 24m hoog en heeft een toneelhijsinstallatie met ca 80 trekken, 12 punttrekken, 12 kettingtakels, 12 kabelhaspels. Boven het thrust toneel is een tensiongrid met 12 kettingtakels.

•Recital Hall - 470 zitplaatsen

De Kamermuziekzaal heeft een vaste klankkaatser en variabele akoestiek d.m.v. zware gordijnen in een verborgen galmruimte, en 12 kettingtakels.

•Amfitheater - 1.500 zitplaatsen

Openluchttheater met aansluitpunten voor licht en geluid.

samengebracht. “Toen we de zalen goed op hun plek hadden, konden we net als bij een auto de buitenkant gaan *shapen*, dus ook het dak”, zegt van der Steen. “De hoogtes en de volumes van de zalen waren dwingend voor de vorm van het dak. Dat ligt als een schil over de zalen, de toneeltorens en de open binnenruimte, de Banyan Plaza. Het deel van het dak dat de grond raakt is een amfitheater geworden. Het is gericht op het park, zodat er ook buiten gespeeld kan worden. Dit openluchttheater stond niet in het programma van eisen, maar hebben wij toegevoegd. Een ongepland cadeautje.” Het gebouw en het plein refereren aan het park met de honderd jaar oude Banyan bomen, waarvan de kronen in elkaar overgaan. “In feite zijn de belangrijkste delen van het gebouw de delen die we niet gebouwd hebben; de publiek toegankelijke ruimte tussen de zalen.”

Stagewagons

De vier zalen hebben elk hun eigen functie. Capaciteiten lopen uiteen van 470 tot 2250 stoelen per zaal. Janssen: “Op zich maakt het aantal stoelen niet uit, je wilt dat iedereen goede zichtlijnen heeft en zo comfortabel en dicht mogelijk bij het toneel zit. Strikt technisch gesproken is er natuurlijk wel een groot verschil tussen de kleinere recitalzaal en de enorme operazaal, waar Nationale Opera & Ballet bijna twee keer in past. Daar komt toneeltechniek bij kijken die wij in Nederland helemaal niet kennen.” Het operahuis heeft enorme podiumliften die met hoge snelheid een decor van vijftien bij zestien meter tot min veertien meter kunnen laten zakken, waarna het in zijn geheel op het ondertoneel schuift. De *stagewagons* bewegen vanaf de twee zijtonelen links en rechts, van het achtertoneel én vanaf het ondertoneel. Er zijn dus vier ruimtes die net zo groot zijn als het toneel zelf. De liften in die ruimtes zijn drie meter diep, zestien meter breed en hebben elk twee verdiepingen: een bovendeck, dat is de toneelvloer, en vijf meter daaronder het onderdek, waar je kleine liften op kunt zetten, zodat er een opkomst door de vloer heen naar boven gemaakt kan worden. De zijtonelen zijn zelf ook liften: *compensator elevators* voor de 30 centimeter verschil die je krijgt door de bewegende stagewagons. De toren is totaal 55 meter hoog, van -25 meter tot + 30 meter.

Visueel contact

De concertzaal en de operazaal zou je Westers kunnen noemen, het *playhouse* met 1250 stoelen is een zaal waarin eigenlijk alles kan. Het kan ingezet worden als traditioneel lijsttoneel en als *thrust stage*, met publiek aan meerdere kanten van het podium. Ook is deze zaal bij uitstek geschikt voor Chinese opera. Een Chinees opera-orkest bestaat uit vier tot zes man, maar die orkestleden moeten visueel contact kunnen hebben met de acteurs. “Dus in een orkestbak komt dat niet tot zijn recht. We hebben in het *playhouse* naast het toneel, half in de zaal, de mogelijkheid geschapen om het orkest op gelijke hoogte met de acteurs

te laten spelen. Zonder onze Chinese akoestische adviseur waren we hier niet zomaar uitgekomen.”

Op publieksniveau is de concertzaal wat frivoler ingedeeld dan veel andere concertzalen. Het heeft geen traditionele shoebox-, maar een vineyardshape, met allemaal verschillende terrassen die ten opzichte van elkaar verspringen. Qua zichtlijnen en akoestiek luistert dit heel nauw. Janssen: “Boven het podium van de concertzaal hangt een *canopy*, een klankkaatser die omhoog en omlaag kan in verschillende standen voor verschillende soorten muziek, die weegt 25 ton.” En is zo’n object geen risico bij een aardbeving? Taiwan ligt immers op ‘de ring van vuur’, aardbevingen komen er gegarandeerd voor. “Dat speelt zeker een rol”, zegt Janssen. “Voor de klankkaatser hadden we zelf een systeem bedacht, met schoren en staalkabels op lieren, zodat je het op z’n plek kon fixeren. Maar

de kelderniveaus, alles boven de grond is van staal. De ‘huid’ van de Banyan Plaza, de overdekte buitenruimte, is van scheepsstaal gemaakt. Voor de scheepsbouw zijn aardbevingen geen issue, maar een schip kan wel golven van 30 meter

aan hele zware veerankers, zodat hij net als een echte huid weer terugveert als het ingedrukt wordt.” Mecanoo heeft de lasnaden tussen de staalplaten ongepolijst zichtbaar gelaten, zodat de referentie met vrachtschepen intact blijft.

Het operahuis heeft podiumliften die met hoge snelheid een decor van vijftien bij zestien meter tot min veertien meter kunnen laten zakken

hoog hebben. Een scheepshuid is een grote zelfdragende constructie, heel stevig en relatief licht, als een soort eierschaal. Van der Steen: “Met de keuze voor scheepsstaal haalden we er een hele nieuwe wereld bij.” In de bouw is het ongebruikelijk om staal voor een gevel te gebruiken. Deze huid is gemaakt door twee samenwerkende scheepsbouwers uit Kaohsiung en Groningen. Containers vol voorgevormde platen zijn naar Kaohsiung verscheept. Een reis van

Aanraakbaar

De witte huid is een ideaal canvas voor projecties en er hangen indrukwekkende multifunctionele kroonluchters met ledlampen aan het plafond. Janssen: “We hebben op een heleboel plekken hijspunten gemaakt. Daar kun je gemakkelijk takels met trussen aan hangen. Voor evenementen in Banyan Plaza zijn alle voorzieningen dus al aangebracht.” Van der Steen: “Vergeleken met andere

Boven het podium van de concertzaal hangt een klankkaatser die omhoog en omlaag kan in verschillende standen voor verschillende soorten muziek, die weegt 25 ton.

FOTO: CHRISTIAN RICHTERS

Het toneelhuis van de operazaal in aanbouw. Binnenkort laten enorme podiumliften hier met hoge snelheid een decor van vijftien bij zestien meter tot min veertien meter zakken.

FOTO: CHRISTIAN RICHTERS

de constructeur in Taiwan vond dat allemaal flauwekul. Bij een aardbeving fungeert de klankkaatser namelijk prima als contragewicht. “Dus lekker los laten hangen, dat komt wel goed.”

Het gebouw is uiteraard bestand tegen aardbevingen. De hoofdconstructie bestaat uit beton voor

twee maanden, en op de bouw paste alles precies. “Terwijl zo’n plaat door z’n eigen gewicht al vervormt als je het aan kettingen hangt. Daar komt ongelofelijk veel kennis en ervaring van het materiaal bij kijken.” Behalve aardbevingen houden ook typhoons regelmatig huis in Taiwan. “We hebben de stalen wand opgehangen

megaprojecten zou je de afwerking van dit gebouw sober kunnen noemen. Het is een heel aanraakbaar gebouw geworden. Hoe meer er gebeurt hoe beter. Qua functionaliteit en ontwerpconcept is het heel doordacht. Volledig aangepast aan wat hier nodig is.” <<

FOTO: KEN ECK

LICHTONTWERPER IN NEW YORK

Netwerken en mensen ontmoeten

In 2008 vertrok Gertjan Houben naar New York om zich een jaartje te verdiepen in het lichtontwerpen. Tien jaar later woont en werkt hij er nog steeds. "Hoe dichterbij Broadway komt, hoe diplomatieker je moet communiceren." | TEKST: BASTIAAN SCHOOF |

"Ik liep al enige tijd rond met het idee om me op een hoger, academisch, niveau te verdiepen in het lichtontwerpen", vertelt Gertjan Houben (42) in zijn kantoor in Brooklyn, New York. "Bij *The Lion King* leerde ik Jeanne Koenig kennen. Zij was daar als associate lighting designer (zie kader) en wees me op de mogelijkheid om naar New York te gaan, naar de Tisch School of Arts van de New York University om precies te zijn." Voordat Houben op basis van die tip

naar New York vertrok, was hij in Nederland een succesvolle, internationaal tourende lichtoperator voor theater, musicals, concerten, awardshows en bedrijfsevenementen. Een prima carrière, die begon toen hij in het jaar 2000 het diploma van de Opleiding Techniek en Theater aan de Theaterschool in Amsterdam behaalde. Nadat hij voor de zekerheid ook de lighting design opleiding van Yale had bekeken schreef hij zich in bij NYU. Vanwege het grote aanbod studenten

was er een strenge selectie. Zijn plan bestond eruit om in een jaar veel kennis op te doen en daarna terug te gaan naar Nederland voor het voortzetten van zijn carrière als operator. Hij was niet van plan de volledige studie te doen. Maar na dat eerste jaar zag hij dat hij meer uit deze studie kon halen en trok het idee van een terugkeer naar Nederland hem al veel minder. "Toen ik hoorde dat ik via de opleiding een visum kon krijgen kreeg ik het extra duwtje dat ik nodig had." Hij

besloot om er langer te blijven. Na voltooiing van de driejarige opleiding is hij nu de trotse bezitter van een *Master in Fine Arts Degree* in lichtontwerp.

Rood potlood

“Het eerste jaar aan de NYU was erg theoretisch, hoofdzakelijk gericht op tekst”, vertelt hij. “Elke week moest ik toneelstukken lezen en analyseren. Tot aan de montage was het vooral veel denkwerk en uitleggen wat je wilt gaan doen en waarom. De conceptuele fase is hier veel belangrijker dan in Nederland.” De lesmethode bestaat er niet uit om je iets moois te laten maken met een grote hoeveelheid moving heads. Bij de ontwerp opdrachten gaat het vaak om basic ontwerpen, met een *48 channel hookup*. “Door die beperking word je gedwongen goed na te denken over je keuzes.”

Het viel hem al snel op dat het werkproces in Amerika heel anders in elkaar zit dan in de Nederlandse praktijk. In Nederland komt alles meestal voor het eerst bij elkaar in het theater, en dan wordt er nog veel bedacht en uitgetoet. In Amerika gebeurt het bedenken en het uitwerken van de ideeën vooral in de periode daarvoor. Voorafgaand aan het maken van een ontwerp zijn er veel informatiestromen en vergaderingen. “Je moet dus heel goed van tevoren nadenken over wat je gaat doen, over hoe je je met licht gaat uitdrukken. Dat is niet makkelijk”, zegt Houben. “Je weet nog

niets van een decor of van de kostuums, maar je moet het beeld al helemaal voor ogen hebben.”

Bij de uitwerking van de lichtontwerpen werd je geacht veel met de hand te tekenen. “Bij elke productie in het tweede en derde jaar had je het *paper project*. Dan hangt iedereen zijn lichtplan aan de muur, waarna de docenten met een rood potlood langskomen. En die zijn erg kritisch.”

Het lichtontwerp is een soort contract tussen de ontwerper en de productie

“Erg interessant”

Zijn Nederlandse achtergrond speelt, ook na tien jaar in New York, nog steeds een rol. Als buitenlandse student werd Houben gezien als drager van kostbare historische kennis. Het Nederlandse licht van Rembrandt bijvoorbeeld is daar heel bekend. “In het Nederlands hebben we veel woorden om ons uit te drukken over licht”, zegt Houben. “Maar in de praktijk is het voor mij best lastig om in het Engels te praten over de emotionele uitwerking van een bepaald licht.” De gewenning aan typisch Amerikaanse gewoonten verloopt ook niet zonder slag of stoot. “De communicatie is omslachtiger, voorzigtiger. Mijn directheid wordt soms wel gewaardeerd, maar alleen omdat ik uit Nederland kom. Hoe dicht je bij Broadway komt, hoe diploma-

tieker je moet communiceren. Je kunt bijvoorbeeld niet zeggen dat je het zelf anders gedaan zou hebben. Dat wordt niet op prijs gesteld. Je zegt bijvoorbeeld dat je het erg interessant vindt hoe het gedaan is.” De ‘can do-mentaliteit’, zoals die in het Nederlandse theater bestaat, heeft hij op zijn beurt weer aan anderen overgedragen. “En dat het soms goed kan zijn om juist wat minder systematisch te werken.”

Dezelfde namen

“De ene maand kom ik om in het werk, maar in een andere maand tref ik mezelf in een kelder aan met zes lampen en vraag ik me af wat ik in hemelsnaam aan het doen ben. In Amerika zijn er niet zo veel gezelschappen of groepen waarbij je je kunt aansluiten. Je moet continu netwerken en mensen ontmoeten. NYU was een goede opstap. Daar doe je veel contacten op. Soms leidt een kleine opdracht onverwacht tot een nieuwe, veel grotere opdracht en aan de andere kant hoor je na het doen van een grote productie soms ook niks meer van de mensen waarmee je zo intensief hebt samengewerkt.” Enkele opdrachten als associate lighting designer verhoogden Houbens aanzien op Broadway. Als associate

Lichtontwerp voor *In bed with Roy Cohn*, The Lion Theatre 2015

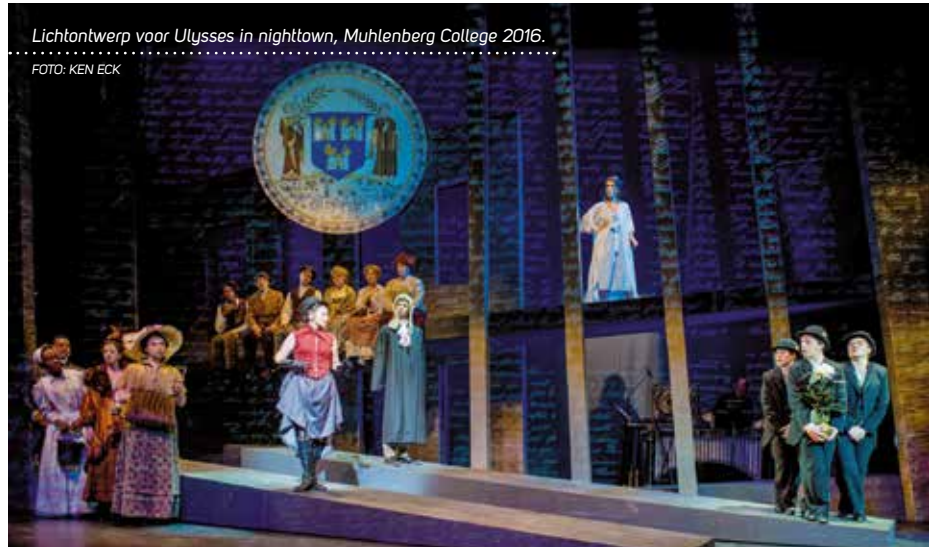
Associate lighting designer

Een *associate* is door de lichtontwerper aangesteld om zijn lichtontwerp in zijn naam uit te voeren. Het onderscheidende verschil met de *associate* is dat de associate ook beslissingsbevoegdheid heeft in het ontwerp. Over het algemeen is het de associate die het lichtontwerp uitvoert voor de voorstellingen buiten Amerika.

kun je meer zelfstandig beslissen en uitvoeren.

“In de VS is meer waardering voor ontwerpers, zowel voor licht, decor en kostuums”, vertelt Houben. “Het zijn gerespecteerde functies en dat wordt ook uitgedrukt in de beloning. Voor het creatieve team is er relatief meer geld.” Maar de goede plekken zijn schaars, de oude garde laat zich niet zomaar vervangen. Met zijn collega’s besprak hij onlangs hoe stabiel de grote namen op Broadway zijn. Al tien jaar lang staan er dezelfde namen op de posters. “Op een gegeven moment moet daar toch ruimte komen.”

In Amerika wordt de norm op technologisch gebied gesteld door de tourende shows in de rock-’n-rol. Nieuw geïntroduceerde apparatuur komt vaak

pas na een jaar of twee de theaters in, want dan is het te betalen”, zegt Houben. Op het gebied van het vervangen van halogeen door led is er, in verge-

lijking met Europa, veel minder druk van regulerende instanties. “Wie led wil gebruiken doet dat vooral om creatieve redenen, niet om groene.”

Wie is Gertjan Houben?

Gertjan Houben (42) studeert in 2000 af als allround theatertechnicus aan de OTT in Amsterdam. Na verschillende theatertours met o.a. het Scapino Ballet maakt Gertjan de switch naar evenementen en muziek. Al snel belandt hij achter de lichttafel en doet hij veel ervaring op in de EDM- en festivalscene. Met die ervaring werkt hij in het theater als operator met ontwerpers als Henk-Jan van Beek en Marc Heinz. Hij toert met de Black Eyed Peas en bedient het licht bij de grote shows van André Rieu.

Als ontwerper in New York werkt hij aan een groeiend portfolio, met ontwerpen voor musicals, dans en toneel. In verschillende regionale theaters ontwierp hij voor musicals zoals *Chicago*, *My Fair Lady* en *Beauty and the Beast*. Als associate lighting designer was Houben vorig jaar even terug in Nederland bij de opstart van *On Your Feet* in het Beatrix Theater. Meest recent was hij als associate betrokken bij de Broadway revival van het toneelstuk *Children of a Lesser God*.

“In de VS is meer waardering voor ontwerpers, het zijn gerespecteerde functies en dat wordt ook uitgedrukt in de beloning”

Four hour call

Anders dan in Nederland is het lichtontwerp een soort contract tussen de ontwerper en de productie. Houben: “Dat hameren ze er op de opleiding stevig in. Als je in het ontwerp iets vergeet in te tekenen, dan is dat jouw schuld.” En op Broadway loopt het dan al snel in de papieren. Als de technici langer moeten doorwerken geldt de *four hour call*, het minimaal aantal uren dat je ze inhuurt. “Je bent zo al gauw 25.000 dollar kwijt. En je haalt niet even snel wat lampen op. De verhuurbedrijven zitten allemaal op een uur rijden buiten de stad. Als er geen file staat dan.” <<

Anekdoten van overzee

Vraag iemand die toert in het buitenland naar anekdotes en ze buitelen over je heen.

Redactielid Dave van Roon komt als medewerker van Live Legends op alle continenten.

I TEKST: DAVE VAN ROON I

In de VS hebben de 'Unions' het voor het zeggen. Dat zorgt voor extreme taferelen: de stagehands die lassen mogen bijvoorbeeld niet de kisten de zaal in duwen.

 In Riyad, Saoedi Arabië, maakten we een hologram voor een bedrijfs-presentatie. Mannen en vrouwen mogen daar niet in één ruimte zitten. De sjeik sprak bij de mannen en was als hologram te zien bij de vrouwen. Onze FOH-ploeg bestond geheel uit mannen. Om ze buiten het zicht van de vrouwen te houden was er een hok gemaakt, een emmertje deed dienst als wc. Het zicht van de mannen was in burkastijl afgekaderd. Op een dunne gleuf na was het blok geblindeerd. De heren zagen door die spleet uitsluitend het hologram.

 Voor een show in Shanghai werkten we met lokale apparatuur. Een lokale technicus verzorgde de aansluitingen en deed dat netjes. De apparatuur werd natuurlijk wel in dozen en Pelicases geleverd. Toen er transportschade bleek te zijn moest een server even uit het rack gehaald worden, zodat ik

hem kon repareren. Mijn voorstel om hem een handje te helpen was voor de technicus een belediging, hij zou hem in zijn eentje tillen. In China is hiërarchie belangrijker dan je rug.

Niet overal is de term 'Do Not Tip' gebruikelijk. Daar kwamen we achter toen in Zuid-Korea de trailer open ging; alle cases getipt. Aan de verwrongen beugels van sommige van onze apparaten kun je nog steeds zien dat ze mee zijn geweest naar Zuid-Korea.

Voor een show in India werd een podium gebouwd van prakken. Een stuk in het podium was open. Daar viel een lokale stagehand in. Hij had een vrij heftige beenbreuk. Hij werd door vier man opgetild en door de dichtstbijzijnde nooddeur naar buiten gegooid. Er werd meteen een nieuwe besteld. We hebben met de crew wat geld bijeen gelegd om hem naar het

ziekenhuis te sturen. Net als afzetlint is een RI&E en verzekering af en toe best handig.

Las Vegas, bij een conferentehall. Als de trailer meer dan dertig mijl heeft moeten rijden, moet hij leeggehaald worden door twee Union werkers. En die moet je voor de hele dag boeken. Zij halen de lading uit de trailer en zetten alles op het loading dock. Maar meer ook niet. De kisten de zaal in duwen is het werk van andere Union werkers, net als het uit de kist halen van een armatuur, of het aansluiten daarvan. Als de Union voorman je erop betrapt dat je een lamp een tikje geeft, zodat hij alvast de juiste kant op staat, dreigt hij de stekker eruit te trekken.

In Orlando gebruikten we een hoogwerker om het front te stellen. Tot we bij een stukje tapijt kwamen wat niet was afgeplakt. We hadden de gaffer al in de hand toen de Union voorman ons erop wees dat er twee Union carpeteers waren die dat moesten doen. "Maar die komen pas over twee uur." "Maar..." Nee hoor. Twee uur later konden we eindelijk verder.

Een weg in Suriname was afgesloten voor de openingsvoorstelling van een festival. Prettig, want daardoor konden onze kwetsbare fibers in yellowjackets over de straat lopen. In een integere poging om legaal te werken had de opdrachtgever het smeergeld-onderdeel bij de politie overgeslagen. De volgende ochtend was toevallig de blokkade opgeheven. En reden de zandwagens knarsend over de fibers.